
REFLECȚII ISTORIOGRAFICE PRIVIND STATUTUL RUPTAȘILOR DIN BASARABIA SUB DOMINAȚIE ȚARISTĂ (ANII 1812-1847)

Valentin Tomuleț

Cuvinte-cheie: Basarabia, ruptaș, rupta de vistierie, rupta de cămară, categorie socială, categorie fiscală, Imperiul Rus.

Chiar de la început urmează să constatăm că subiectul legat de istoria diferitor categorii sociale și fiscale din Basarabia, după anexarea ei în 1812 la Imperiul Rus, nu este unul nou și cuprinde un număr relativ bogat de lucrări, majoritatea fiind scrise în secolul trecut, în perioada sovietică, și au la baza cercetărilor principiile metodologice de clasă și ale paradigmei marxiste¹. Respectiv, investigarea problemelor de pe aceste poziții a determinat tratarea lor unilaterală și tendențioasă. De constatat că investigațiilor au fost supuse nu toate categoriile sociale și fiscale existente ci doar categoriile de bază ale societății, în special cele de jos – țăranii moșierești, țăranii de stat, coloniștii transdanubieni, coloniștii germani etc. Stările sociale nobile și cele privilegiate ale societății basarabene – boiernașii, mazilii și ruptașii – nu au fost supuse, în mod special, investigațiilor și au fost examinate doar tangențial în lucrările de sinteză care au avut ca tematică de cercetare istoria modernă a Basarabiei și care nu au dat un răspuns amplu și clar cu referire la istoria acestor stări sociale și fiscale.

Studierea stratificării sociale după nivelul de trai al populației în sistemul cercetărilor sociale contemporane, statutul social și juridic, constituie una din cele mai populare și prioritare direcții de cercetare. Aceasta permite de a urmări și a analiza transformările sociale care s-au petrecut în Basarabia pe parcursul timpului și ne oferă posibilitatea de a vedea mai clar traiectoria dezvoltării lor de pe pozițiile schimbării caracterului și profunzimii dezechilibrărilor sociale petrecute în provincie sub regim de dominație țaristă.

¹ A se vedea, în acest sens: Istoria 1973, 100-105, 111-118; Istoria 1982, 121-124, 127-131; Madan 1996, 384-395; Madan 2001, 186-198; Țurcanu 2005, passim.

În studiul de față, fără a pune în discuție statutul și evoluția categoriei fiscale a ruptașilor, pe care am făcut-o în alte studii, alături de cea a mazililor (Tomuleț 2013, 9-51; Tomuleț 2014a, 79-96; Tomuleț 2014b, 171-194; Tomuleț 2014c, 348-374; Tomuleț 2015, 437-459), vom analiza cum această categorie a fost percepută pe parcursul timpului de mai mulți cercetători în istoriografia modernă și contemporană, care s-au referit tangențial sau special la această problemă. Plecând de la din considerentul că în baza Regulamentului din 10 martie 1847², mazilii și ruptașii din Basarabia au fost lichidați ca stare socială și fiscală și incluși în categoria *odnodvoților*, nu ne vom referi la această categorie socială a populației, specifică Imperiului Rus, din rândurile cărora, pe parcursul anilor, mulți au fost nevoiți să ceară de la administrația regională și cea imperială confirmarea sau recunoașterea statutului lor social și fiscal, conștientizând că această problemă necesită un studiu aparte.

În cercetarea acestei probleme urmează de a nu confunda categoria ruptașilor cu cea a *ruptelor* – rupta de vistierie și rupta de cămară.

Majoritatea surselor de arhivă și cele publicate ne demonstrează că după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, populația din regiune se împărțea în două categorii distincte: cei care *beneficiau de privilegii* și de un statut economic și social preferențial (clerul, boierii și boiernașii³) și *poporul*

² Discutat la ședința Consiliului de Stat din 18 ianuarie și 10 februarie 1847, dar adoptat la 10 martie.

³ *Boiernaș* – categorie socială din Moldova medievală, cu o situație inferioară marilor boieri. *Boiernașii* constituiau categoria cea mai de jos a boierimii. Ei s-au format, în fond, din boierii mai săraci sau decăzuți, fie prin ascensiunea unor mici stăpâni de pământ care ajungeau să capete o slujbă sau o dregătorie inferioară – de la polcovnici, postelnici, vel-căpitani și până la vel-șătrari.

După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus autoritățile imperiale i-au egalat pe boiernași în drepturi cu nobilii ruși, acordându-le diferite privilegii. În Regulamentul organizării administrative a regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818 se menționa că „sub denumirea de boiernași se subînțelege nu clasa de

simplu (țărani și orășenii), care suportau majoritatea dărilor și prestațiilor. Această modalitate de compartimentare a categoriilor sociale ale populației este confirmată în raportul prezentat la 3 mai 1822 de Direcția Economică a Guvernului Regional al Basarabiei⁴ privind datele selectate pentru alcătuirea descrierii militaro-statistice a Basarabiei, prezentate administrației imperiale din care aflăm că „populația regiunii Basarabia este alcătuită din diferite categorii de oameni și stări sociale, ca de exemplu: nobili, boiernași, mazili, ruptași și din oameni simpli, atât locuitori băștinași basarabeni, cât și din cei veniți de peste hotare în timpul și după ultimul război purtat

proveniență nobiliară și care nu a ajuns la ranguri boierești mari, dar cei care au obținut funcții până la vel-șătrar. Ei vor beneficia de drepturi de noblete personale”; li se acorda dreptul de a se angaja la serviciu în instituțiile de stat; erau scutiți de pedeapsa corporală și eliberați de plata impozitelor și îndeplinirea prestațiilor; aveau dreptul să dispună de proprietăți funciare și chiar de țigani șerbi. În Basarabia boiernașii se bucurau de privilegii boierești, dar numai ei personal. Urmașii lor intrau în categoria mazililor. În conformitate cu Regulamentul privind drepturile de apartenență la stările sociale ale locuitorilor Basarabiei din 10 martie 1847, autoritățile țariste i-au egalat în drepturi pe boiernașii din Basarabia cu nobilii personali din Rusia, numindu-i în continuare nobili personali (*личные дворяне*). Această categorie socială ce beneficia de privilegii era neînsemnată (Tomuleț 2014d, 112).

⁴**Guvernul Regional al Basarabiei** – instituit la 2 februarie 1813 în conformitate cu stipulațiile Regulamentului din 23 iulie 1812 privind constituirea administrației provizorii în Basarabia, format din două departamente și Adunarea generală a departamentelor. Regulamentul acorda guvernatorului dreptul de a alege și a numi în funcții din rândul boierilor moldoveni și demnitarilor ruși consilieri în cadrul departamentelor Guvernului Regional, în funcție de circumstanțe și de necesități, adopta noi hotărâri și prezenta propuneri spre aprobare Administrației imperiale. Pentru funcționarea Guvernului era instituită Cancelaria Guvernului Regional.

Guvernul Regional avea următoarea structură: Departamentul I era alcătuit din trei direcții (expediții): prima, responsabilă de acțiunile judiciare, alcătuită din patru consilieri aleși dintre boieri moldoveni, un expeditor, un șef de birou și patru funcționari de birou; cea de a doua se ocupa de procesele penale și anchetă și era alcătuită tot din patru consilieri, dintre care trei boieri moldoveni, iar unul era ofițer de stat-major rus, un expeditor și trei funcționari de birou; cea de a treia avea în atribuție dirijarea poliției și în componența acesteia intrau: un consilier din rangul ofițerilor de stat-major rus, un expeditor și doi funcționari de birou. Departamentul I mai avea la dispoziție un secretar, un raportor, doi traducători, un vagmistrz și patru paznici. Departamentul II la fel era alcătuit din trei direcții. Fiecare din ele era condusă de câte un consilier, aceștia fiind aleși din rândul boierilor sau al ofițerilor de stat-major ruși. Prima direcție avea misiunea de a se ocupa de statistica populației, proprietățile funciare, a doua gestiona finanțele, iar a treia coordona dezvoltarea comerțului și industriei. Fiecare direcție avea numărul stabilit de funcționari: direcția întâi – un expeditor și doi funcționari de birou, direcția a doua – un contabil, un casier și cinci funcționari de birou; direcția a treia – un expeditor și doi funcționari de birou. Departamentul II mai avea la dispoziție un secretar, un vagmistrz și doi paznici (Tomuleț 2014d, 323-324).

cu turcii, cât și din oameni veniți de mai demult din guberniile velicoruse și ucrainene, care s-au așezat cu traiul pe pământurile de stat și cele moșierești”⁵. Din același raport mai constatăm că „locuitorii de aici, în afară de nobili, boiernași, mazili și ruptași se împart în stări conform provenienței sau originii lor în: velicoruși, ucraineni, lipoveni, băștinași moldoveni, greci, armeni, bulgari, înzestrați conform dispoziției imperiale din 1822 cu drepturi de coloniști și care locuiau pe pământurile acordate lor. Coloniștii din Varșovia, la fel beneficiau de drepturi și privilegii speciale acordate de instituțiile imperiale special pentru ei. Țigani și evreii, ca și în cazul guberniilor interne ruse, nu erau divizați în clase cum ar fi negustorii și mic-burghezii (*мещане*)”⁶.

Din această informație putem constata că la efectuarea stratificării etnice a populației, autorii raportului nu includeau categoriile nobiliare și cele privilegiate ale mazililor și ruptașilor în aceste liste. Totuși, acest raport confirmă că ruptașii, intrau în categoria stărilor sociale/fiscale distincte, privilegiate, alături de nobili, boiernași și mazili, deși după cum vom constata mai jos nu vor constitui o state socială distinctă, ci una fiscală a societății.

Trebuie să constatăm că și Regulamentul organizării administrative a regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818, ce acorda regiunii nou-anexate o autonomie limitată și provizorie, confirmă păstrarea în provincie a structurii sociale și a componenței naționale existente în Principatul Moldova și urma să asigure un mod deosebit de administrare a acesteia (Устав 1818, 2). Noul Regulament, recunoștea existența în Basarabia a următoarelor categorii sociale/fiscale: *clerul, nobilimea (dvorenimea), boiernașii, mazilii, ruptașii, negustorii și mica burghezie, țărani sau coloniștii agricoli, țigani (care aparțineau statului și moșierilor) și evreii* (Устав 1818, 16). Din acest document constatăm că nici *evreii* nu constituiau o categorie socială distinctă, dar una etnică. Ei puteau fi întâlniți în toate categoriile sociale din Basarabia,

⁵ ANRM, F. 5, inv. 3, d. 747, f. 21, 22-22 verso.

⁶ ANRM, F. 5, inv. 3, d. 747, f. 23-24 verso. **Mica burghezie** – pătură socială ce includea diferite categorii de orășeni: mici negustori și meseriași, funcționari și salariați săraci, proprietari mici (de case) etc. Mic-burghezii constituiau un grup social ierarhic inferior din cadrul populației orășenești, supus impozitului pe cap de locuitor (capitației), prestațiilor și recrutării; aveau dreptul să se angajeze în calitate de salariați, să practice meșteșugăritul și comerțul cu amănuntul (Tomuleț 2014d, 395-396).

dar cel mai des ei erau încadrați în categoria meșteșugarilor și a negustorilor – a micii burghezii și a burgheziei comerciale⁷.

Din start trebuie să constatăm că acestor categorii sociale/fiscale – mazililor și ruptașilor, iar ulterior și odnodvorților nu li s-au consacrat studii speciale sau studii de sinteză monografice. În Republica Moldova lipsesc lucrări speciale dedicate acestor categorii, excepție făcând doar studiul dedicat odnodvorților (*mazililor și ruptașilor*), semnat de P.G. Gore⁸ încă în anul 1908 (Gore 1908, 1-32), articolul istoricilor M. Muntean și T. Marșalcovschi dedicat ruptașilor, scris la mijlocul anilor '60 ai secolului trecut (Мунтян, Маршалковский 1964, 59-68), a datelor cu referință la ruptași, dar și la mazili, depistate din lucrarea de sinteză dedicată istoriei economiei naționale din Basarabia (1812-1861), semnată de istoricii Ya.S. Grosul și I.G. Budak (Гросул, Будак 1967, 86-94) și articolul semnat mai recent de cercetătorul Tudor Ciobanu cu referire la rupta de vistierie și rupta de cămară (Ciobanu 2008, 127-137). Trebuie să constatăm că lipsa lucrărilor monografice și a studiilor speciale dedicate ruptașilor, dar și mazililor, poate fi ușor înțeleasă. Ruptașii, iar după suprimarea în 1847 a acestei categorii fiscale și odnodvorții, erau o categorie neînsemnată numeric, n-au jucat, în viziunea istoricilor sovietici, un rol atât de însemnat în viața economică și politică a Basarabiei pentru a fi analizați într-un studiu separat. În plus, țarismul a încercat să promoveze politica, începută încă de Constantin Mavrocordat (Istoria 2007, 424), de limitare a numărului de categorii sociale privilegiate, în special a celor ce dețineau anumite gramote de la domnii Moldovei, prin care le erau confirmate drepturile și privilegiile, în care in-

⁷ De fapt, conform statutului din 1804, evreii din Basarabia, ca și cei din Rusia, erau împărțiți, în patru categorii sociale: negustori, meșteșugari, agricultori și starea mic-burgheză, stratificare ce s-a păstrat pe întreg parcursul secolului al XIX-lea. În aceste patru categorii sociale un loc aparte le revine negustorilor, care ce dețineau un rol important în comerțul Basarabiei. Locul deosebit pe care l-au ocupat negustorii evrei în comerțul interior este reflectat atât în izvoarele de arhivă, cât și în numeroase relatări ale contemporanilor (Tomuleț 2014d, 506).

⁸ Gheorghe Bezviconi, care a studiat personalitatea lui Paul Gore, scria că acesta era foarte sceptic față de boierii și prinții de origine grecească, simpatizând mai mult pe mazili, răzeși, iar din boieri – familiile răzășițe. Această pricină îl provoacă pe Gore să apere interesele mazililor în fața guvernărilor ruși, scriind în 1908 lucrarea „O notiță despre mazili” (Bezviconi 1938, 5).

trau, alături de mazili, și ruptașii. Totuși, prezența lor în structura fiscală a Basarabiei în prima jumătate a secolului al XIX-lea prezintă un interes deosebit, deoarece ne permite să înțelegem mai profund nu doar particularitățile politicii sociale și fiscale a țarismului, promovată la periferiile naționale ale Imperiului Rus în epoca modernă, dar să și elucidăm soarta acestei categorii privilegiate din Basarabia sub regim de dominație țaristă, comparativ cu periferiile naționale ale altor Imperii, spre exemplu, cel Austriac.

Ruptași, spre deosebire de mazili, nu constituiau o categorie socială distinctă, dar una privilegiată fiscal. Erau, în fond, descendenți din familii de preoți. Conform vechilor tradiții locale, nu puteau fi supuși pedepselor corporale fără decizia judecătorească; plăteau impozitul denumit *dajdie*⁹, câte 15 lei de la fiecare familie și achitau plata pentru prestații deopotrivă cu mazilii¹⁰.

Ruptașii se împărțeau în trei grupuri de bază: *ruptași* (descendenți ai clerului), *ruptași de vistierie* și *ruptași de cămară*. Pentru a li se recunoaște apartenența la categoria respectivă de contribuabili, ruptașii din Basarabia, la fel ca și mazilii, au prezentat actele doveditoare instituțiilor autorizate atât în 1816, cât și în 1834¹¹.

Din alte surse aflăm că *ruptașii* constituiau ultima categorie privilegiată a populației din Basarabia. Această categorie este inferioară celei a mazililor. Ruptașii sunt descendenți din familii de preoți, protoierei și diaconi¹². Din acest izvor constatăm că în tagma ruptașilor erau incluse doar fețele bisericesti, care au renunțat la activitatea religioasă și au devenit persoane laice.

Potrivit Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818, ruptașii „...proveneau din rândurile preoțimii..., nu puteau fi supuși pedepselor corporale fără sentință judecătorească..., achitau în folosul statului impozitul numit *dajdia*, iar la îndeplinirea prestații-

⁹ *Dajdie* – dare fixă către stat, la care erau impuși, până în anul 1825, doar mazilii, ruptașii și țiganii: fiecare familie de mazil plătea câte 14 lei, ruptașii și țiganii – 15 lei anual; până în 1839 – câte 9 rub. 35 cop. asignate. *Dajdia* se împarte în două părți egale și se achită de două ori pe an. Burlacii plăteau jumătate din sumă (Arhiva Istorică de Stat din Rusia (AISR), F. 379, inv. 2, d. 12, f. 21 verso).

¹⁰ AISR, F. 560, inv. 6, d. 575, f. 3; ANRM, F. 5, inv. 3, d. 747, f. 167 verso.

¹¹ ANRM, F. 2, inv. 2, d. 214, f. 5, 10.

¹² ANRM, F. 5, inv. 3, d. 548, f. 135.

lor locale participau în rând cu mazilii. *Desetina*¹³ era încasată de la ei cu anumite facilități, în bază dispozițiilor guvernului moldovenesc; cât privește încasarea goștinii¹⁴, vădrăritului¹⁵ și pogonăritului¹⁶, ruptașii erau egalați cu țărani” (Устав 1818, 18-19). Această particularitate și caracterul lor eterogen, cum vom constata în continuare, îi apropia destul de mult de țărani decât de alte categorii sociale sau fiscale din Basarabia.

Autorul studiului dedicat *Dreptului de avere al diferitor clase ale populației din regiunea Basarabia* la 1842, constată că „Alături de mazili se află

¹³ *Desetina* – termen cunoscut în Moldova, la început cu sensul original de zecime, dijmă, desemnând cota-pare dintr-un produs, prelevată cu titlul de dare. La început, desetina și-a păstrat sensul etimologic de 1/10 din produsul impozabil. Mai târziu, termenul și-a lărgit sensul, indicând orice dare, indiferent de cuantumul ei. Ulterior domeniul desetinei se restrânge la stupi și porci (Instituții 1988, 149). În Basarabia desetina este cunoscută ca dare neregulată (*неокладная подать*), încasată doar de la persoanele care au stupi de albine și porci. Supușii ruși – clerul și slujitorii cultului, nobilii, funcționarii aflați în exercițiul funcției în instituțiile administrative regionale, raznocinții moldoveni, numiți căpitani de dorobanți și căpitani de lefegiu, conform obiceiului moldovenesc erau scutiți de această dare. În plus, de această dare, erau scutite, în baza unor hrisoave și acte oficiale de oferire a unor privilegii acordate de guvernul moldovenesc până la 1 aprilie 1812, și unele persoane care au depus jurământul de credință Rusiei. În baza acestor documente, unele din ele nu achitau desetina pentru toți stupii de albine și pentru toți porcii, pe care îi aveau în gospodărie, iar altele nu achitau desetina doar pentru numărul stupilor de albine și numărul porcilor ce era indicat în aceste documente, pentru celelalte – plăteau darea conform normelor stabilite. Pentru fiecare stup de albine și porc vistieria încasa anual câte 24 aspri (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2011, f. 178, 179-180).

¹⁴ *Goștină* – dare (taxă) anuală percepută în Țările Române asupra oilor, caprelor și porcilor (Instituții 1988, 206). Goștina a continuat să existe și în Basarabia până în 1825, după obiceiul moldovenesc, și constituia câte $4\frac{1}{3}$ parale pentru fiecare oaie sau capră, la care erau impuși toți locuitorii (AISR, F. 379, inv. 2, d. 12, f. 21 verso).

¹⁵ *Vădrărit* – dare asupra vinului în Moldova (secolele XVI-II-XIX), înființată de Antioh Cantemir (1705-1707). În Basarabia, vădrăritul era o dare asupra vinului, egală cu 4 parale de la fiecare vadră și câte o para pentru etichetă de la fiecare butoi. De această dare, în afară de categoriile sociale și persoanele nominalizate, de scutirea de goștină și desetină mai beneficiau logofeții și diaconii de vistierie. Celelalte persoane care posedau plantații de viță-de-vie pe pământurile statului și cele moșierești plăteau în vistierie de la fiecare vadră de vin anual câte 12 aspri, iar pentru fiecare etichetă încheiată pe fiecare poloboc – câte 3 aspri (AISR, F. 379, inv. 2, d. 12, f. 21 verso; ANRM, F. 3, inv. 1, d. 129, f. 169; d. 1320, f. 5 verso-6; F. 4, inv. 1, d. 44, p. II, f. 332; F. 5, inv. 3, d. 747, f. 27).

¹⁶ *Pogonărit* – dare asupra viilor, plătită pe pogon. Potrivit altor surse – dare specială pe vii. După introducerea cultivării porumbului și tutunului (secolul al XVIII-lea) a apărut pogonăritul (dare specială) pe porumb și tutun (Dicționar 1965, 799). În Basarabia, pogonăritul era considerat o dare plătită pentru cultivarea tutunului, egală cu 2 lei 20 aspri de la fiecare pogon, egal cu 48 de prăjini (ANRM, F. 3, inv. 1, d. 1380, f. 50 verso-51).

ruptașii, sau descendenții din familiile de preoți, care rămân a fi laici. Pornind de la considerentul că în Principate în categoria clerului sunt incluși propriu-zis slujitorii cultului, adică protoiereii, preoții și diaconii, iar slujitorii de rang inferior nu beneficiază de nici un fel de drepturi și privilegii, apoi situația dată a fost păstrată și în regiunea Basarabia: cei care erau deja atestați în categoria ruptașilor, erau și mai departe incluși în această categorie, adică toți copiii protoiereilor, preoților și diaconilor, în cazul în care ei nu vor dori să devină slujitori ai cultului. În toate tipurile de relații sociale și civile ruptașii din Basarabia sunt egalați cu mazilii” (Проба 1843, 58).

Aceeași sursă scrie că, în afară de ruptași, în Basarabia mai există o categorie de oameni care au un nume deosebit: *rupta de vistieria și rupta de cămară*. Aceștia sunt descendenți ai coloniștilor străini, în special bulgari și sârbi, care s-au așezat în aceste locuri încă în timpul domnilor pământeni; și străinii, care pentru anumite servicii, au primit dreptul să achite impozitele și să îndeplinească diferite prestații, separat de masa de bază a populației. Ei și-au căpătat denumirea de *rupta de vistieria și rupta de cămară* de la modalitatea de prestare a impozitelor: în haznaua comună a statului (vistierie) și în haznaua personală a domnului (cămară). Pornind de la considerentul că după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, această particularitate a încetat să mai existe și, ca rezultat, în prezent, ambele denumiri se păstrează pur formal, ca tradiție, fără anumite drepturi și privilegii deosebite (Проба 1843, 58).

Unele informații cu referire la ruptași întâlnim și în descrierile călătorilor străini despre Țările Române. Spre exemplu, Johan Gheorg Kohl (1808-1878) care a vizitat Basarabia în 1838 și a surprins regiunea în plin proces de transformări economice și sociale, vorbind despre mazili ca despre „țărani înnobilați, care plătesc și prestează munci pentru alți proprietari mai mari, boieri sau răzeși”, scrie că „în tabelele statistice rusești mai apare o clasă (stare fiscală - *V.T.*), „ruptașii” (Ruptaschen)”, dar cu regret nu a putut afla nimic de la oamenii țării. O asemenea situație a mai observat și în statisticile apusene, unde alături de acest cuvânt apare un semn de întrebare, despre care el nu a putut afla nimic (Călători 2007, 114).

Ange Bally, moșier, doctor în jurisprudență, om destul de instruit la acele timpuri (a studiat în

Italia și în Franța, cunoștea greaca veche și elina/neogreaca, latina, germana)¹⁷, în studiul său publicat de Nicolae Iorga în limba franceză *Privire asupra regiunii Basarabia, sub aspect politic* (Bally, 1940) expune un punct de vedere destul de original cu referire la soarta categoriilor privilegiate din Basarabia după anexare. El scria la câțiva ani după anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus: „...în intervalul de aproximativ 500 de ani care s-au scurs de la descălecatul lui Dragoș, vedem cel puțin un exemplu aproape unic, cel al unei fluctuații continue în tot ce face parte din autoritatea publică și cel al unei lungi serii de prinți suverani care au plătit cu prețul vieții tristul privilegiu al voievodatului. Ambițioșii care caută să le obțină cinstit sau prin mită ajung să piară unii în sabie, spânzurați sau otrăviți, alții mor în captivitate, în exil, în umilință și cei puțini care scapă acestui trist destin iau cu ei în mormânt regretul de a nu putea transmite urmașilor decât sărăcie și mizerie. Descendenții lor, aceia care provin din familiile cele mai renumite din anuarele de provincie se consideră foarte norocoși dacă pot, în zilele noastre (în secolul al XIX-lea - V.T.), să figureze încă în categoria *mazililor, a ruptașilor și a altor privilegiați* (sublinierea noastră), a căror singură plăcere este că nu sunt confundați cu țaranii în distribuirea responsabilităților publice” (Bally 1940, 3). Ange Bally descrie o situație reală în care s-au pomenit stările privilegiate ale societății românești, care, pe parcursul secolelor, în condițiile diferitor împrejurări istorice și politice, au pierdut din drepturile și privilegiile lor de altădată și au fost coborâți la stările de jos ale populației.

Dintr-un document datat cu anul 1812 (Listă de acte a ținuturilor, târgurilor, satelor și a locuitorilor din Moldova și Basarabia), publicat de cercetătorul român Constantin Burac, constatăm că *ruptași* sunt lucrători cu ruptul și constituie o categorie fiscală privilegiată care plătea numai anumite dări (Burac 2010, 205).

Majoritatea cercetătorilor din secolul al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea care s-au referit tangențial la această categorie fiscală îi considerau ca o categorie privilegiată, deși i-au tratat în mod diferit: P. Svinin îi considera pe ruptași o categorie de locuitori destul de veche, descendenți din familii de preoți care beneficiază de diferite

privilegii; similar mazililor erau scutiți de prestațiile locale și îndeplinesc împreună cu ei diferite dispoziții ale guvernului; plătesc, la dispoziția vistieriei, personal darea numită dajdie, iar alte dări le achită ca și mazilii; plătesc doar jumătate din desetină; pot dispune de 50 stupi de albine și tot atâtea capete de porcine; pentru un număr mai mare, similar țaranilor, achită câte 8 parale pentru fiecare (СВИНЬИН 1867, 213-214). Rupta de vistieria și rupta de cămara, scrie P. Svinin, intră în categoria *ruptelor*. Această clasă este alcătuită din străini, industriași (negustori) și meșteșugari, care nu sunt impuși birului și prestațiilor locale, dar achită o anumită sumă de bani, în funcție de situația lor financiară sau în baza cărților de dănie pe care le au de la domnii Moldovei. P. Svinin consideră necesar de a împărți *ruptele* în ghilde, similar negustorilor din guberniile interne ruse. Această părere o împărtășesc și ruptele, înțelegând foloasele pe care le pot trage din această divizare (СВИНЬИН 1867, 214).

A. Nadejdin vedea în ruptași urmași ai coloniștilor străini – bulgarilor, sârbilor etc., care s-au așezat pe aceste teritorii în timpul domniilor pământene (Надеждин 1843, 58); A. Skalkovski – descendenți din alte categorii sociale, preponderent din rândurile preoților sau în cazul împrumăturilor cu pământ – ale nobililor personali, sau cu referință la *rupta de vistieria și rupta de cămara* – a raznocinților (Скальковский 1846, 411); locotenent-colonelul Cartierului General al armatei ruse M. Daragan – agricultori, transferați din categoria preoților și slujitorilor bisericești, iar rupta de vistieria și rupta de cămara – îi asemăna cu raznocinții (Дараган 1849, 101); A. Zașciuk – o categorie a răzeșilor, ce posedau țigani șerbi (Защук 1862, 192); A. Nacco – industriași străini, ce plăteau dări în baza cărților de dănie (Накко 1900, 18); P.A. Krușevan – descendenți din clerul local (Бецсарабия 1903, 105); N. Lașkov – originari din alte state, transferați cu traiul în Moldova: *rupta de vistieria* plăteau impozite vistieriei, iar *rupta de cămara* – personal domnului (cămara), care, după anexarea acestui teritoriu la Rusia, au pierdut fostele privilegii și prestigiul social (Лашков 1912, 68); L.S. Berg – urmași ai clerului care au rămas laici (Берг 1918, 102).

Radu Rosette, în cunoscuta sa lucrare dedicată stărilor de jos și celor nobiliare din Moldova, analizând mai multe documente cu referință la această temă constată că alături de mazili și neamuri

¹⁷ Mai detaliat, despre Ange Bally și lucrarea sa, a se vedea: Danilov 2013, 99-108.

„mai plăteau individual și *ruptașii* și *ruptele vistieriei*, în cea mai mare parte oameni străini sau bejenari readuși în țară, așezați cu *ruptă* sau *ruptoare* făcută cu Vistieria, atâta pe cap pe fiecare an” (Rosette 1907, 388). Autorul vede în ei o stare privilegiată a societății (Rosette 1907, 401, 413).

Cercetătorul român Zamfir Arbure, referindu-se la diferite categorii sociale din Basarabia, constată că după anexare „...unele din vechile ranguri și deosebiri de clasă s-au păstrat, contopindu-se cu rangurile rusești sau prefăcându-se în anumite ranguri analoge din Imperiul Rus” (Arbure 2001, 121), aducând ca exemplu boierii, boiernașii, mazilii, răzeșii, rupta de cămară, rupta de vistierie și breslașii. Pe ruptași autorul îi atribuie pe aceeași scară cu mazilii, adică ca descendenți ai clerului care n-au îmbrățișat cariera duhovnicească. Având în vedere că în Moldova niciodată n-a existat o clasă duhovnicească aparte și că clerul moldovean se compunea numai din preoți, iar nu și în gradele inferioare de diacon etc., administrația imperială i-a contopit pe ruptași cu mazilii. Rupta de cămară și rupta de vistierie erau considerați ca descendenții ai coloniștilor străini, în special bulgari și sârbi, care s-au așezat cu traiul în Basarabia încă pe vremea domnilor Moldovei; printre acești ruptași erau și moldoveni, care au venit în Basarabia din Moldova. Numirea acestor persoane ruptașii de vistierie indică că ei datorau birul către vistierie, iar ruptașii de cămară, că ei plăteau bir către cămara domnească. Autorul constată că atât cei dintâi, cât și cei din urmă, n-au fost luați în considerație de administrația imperială rusă în timpul perfectării listelor pentru confirmarea privilegiilor (Arbure 2001, 122).

Nicolae Iorga, analizând Regulamentul (Așezământul) de la 1818, constată că în Basarabia erau următoarele stări: „clerul, dvoreni (nobilii), boiernașii („de la Vel Șătrar în jos”), mazilii (în care se pierd urmașii clasei precedente), „stare de locuitori cu privilegii”, ruptașii (și „urmașii părții duhovnicești”), negustorii cu târgoveții ceilalți, țărani, țigani și jidovii” (Iorga 1912, 163-164).

În lucrarea dedicată istoriei Basarabiei, îngrijită de Ștefan Ciobanu, ilustrul istoric basarabean Leon T. Boga analizând recensământul populației de la 1817, deși nu se oprește în mod special la statutul ruptașilor și nu-i descrie separat pe mazili și separat pe ruptași, constată prezența lor în toate ținuturile Basarabiei (Basarabia 1926, 71-72).

Ion Nistor analizând statutul mazililor și ruptașilor constată că administrația imperială a recunoscut privilegiile lor de altă dată, care nu se deosebeau prea mult de cele ale boiernașilor; formau o tagmă deosebită a lor în frunte cu un căpitan și erau încadrați în clasa nobililor săraci din Basarabia cu o singură curte (Nistor 1991, 182).

Alexandru Boldur îi consideră pe ruptași ca o stare socială privilegiată (aici autorul greșește – una fiscală, și nu socială). Ei sunt urmași ai clerului. Copiii protoiereilor și prezbiterilor intră în starea ruptașilor. Ei sunt scutiți de pedepse corporale fără judecată și plătesc impozite pe aceleași baze ca și mazilii (Boldur 1929, 52). În altă lucrare dedicată Basarabiei românești, Alexandru Boldur constată că sistemul de stări sociale rusești era completamente străin românilor basarabeni. Autorul scrie: „Unde s-a mai auzit în Rusia de mazili, sau de ruptași (oameni, care aveau înțelegere cu fiscalul sub numele de „ruptă”) sau de răzeși?! Cu mare greutate, abia în 1847, mazilii și ruptașii au fost asimilați cu „odnodvorții ruși”, care pe vremuri erau nobili mici, păzitori ai hotarelor ruse împotriva Tătarilor, și în a doua jumătate a secolului al XVII-lea au devenit țărani. Pentru mazili și ruptași această situație nouă era de fapt o reducere în poziția lor socială” (Boldur 1943, 106).

O viziune originală cu referire la categoria ruptașilor, dar și a altor categorii sociale și fiscale din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea, o expune istoricul și juristul rus Boris Nolde (1876-1948)¹⁸. Autorul scrie că „clasele privilegiate – boierii, boiernașii și mazilii – în esență nu sunt feudali: ei și-au obținut statutul grație serviciului acordat statului, și nu ca moșierii”. Sistemul de iobăgie, care este o trăsătură de caracter a societății ruse, aici a lipsit, și țărani (țărani, de la „țară” – pământ) la fel sunt personal liberi, ca și nobilii sau păturile seminobile ale populației-

¹⁸ **Boris Emanuilovici Nolde** (27.12.1876 - 28.05.1948) – teoretician al dreptului internațional, istoric al diplomației ruse, părtaș al școlii pozitivistice în dreptul internațional, savant cu nume internațional. Poseda o minte lucidă și analitică, dispunea de cunoștințe fenomenale în diverse domenii, scria simplu, concis și frumos. Absolvent al Facultății de Drept a Universității din Sankt Petersburg (1899). În 1919 emigrează în Finlanda, iar în 1920 se transferă la Paris. Ține cursuri la Universitățile din Franța, Belgia și Olanda. Autor al multor studii și lucrări monografice, inclusiv al lucrării ce ne interesează: *La formation de l'Empire russe: études, notes et documents*. Paris: Institut d'études slaves, 1952-1953. T. 1-2. Pp. 300+408.

ei – boiernașii, mazilii și ruptașii (Нольде 2013, 681). Autorul constată că statutul juridic al boiernașilor, mazililor și ruptașilor nu era definit clar în Regulamentul de la 1818. Descendenții slujitorilor bisericești se numeau în Basarabia ruptași. Dar despre privilegiile lor în Regulament nu era stipulat nimic. Deși autorul greșește atunci când îi include pe ruptași în categoria păturilor seminobile ale populației, el constată că autoritățile imperiale ne știind unde să-i atribuie pe mazili și ruptași, în baza decretului din 10 martie 1847, îi include în categoria *odnodvorților* ruși (Нольде 2013, 682).

Istoriografia sovietică a analizat categoriile sociale și fiscale din Basarabia de pe poziții de clasă. Academicianul Ya.S. Grosul, referindu-se la categoriile sociale din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea constată că: „O situație intermediară între clasa dominantă a feudalilor și stărilor fiscale exploatare ale țăranilor și mici burghezilor le ocupa starea caracteristică pentru Basarabia a boiernașilor, mazililor și ruptașilor. Primii, în fond, și-au păstrat unele trăsături specifice stărilor privilegiate; mazilii și ruptașii însă treptat s-au coborât până la treapta categoriilor superioare ale țăranilor. Beneficiind de unele privilegii, dispunând de mici proprietăți funciare, ei însă s-au ruinat și s-au dizolvat în alte categorii sociale” (Гросул, Будах 1967, 86).

Analizând categoria ruptașilor, autorul constată că în secolele XVII-XVIII, toate persoanele cărora le era fixată, o dată și pentru totdeauna, o cotă fixă a dărilor (rupta), intrau în categoria ruptașilor. Ca rezultat, această categorie prezenta un conglomerat de locuitori destul de divers și eterogen. După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, administrația imperială întreprinde măsuri concrete în vederea egalării ruptașilor cu mazilii, distanțându-i în așa fel de categoria nobilimii și încercând prin această măsură de a pune capăt tentativelor acestora de ași obține careva privilegii specifice acestor stări sociale nobiliare (Гросул, Будах 1967, 86). Autorul însă trece cu vederea tendința administrației imperiale de a limita drepturile și privilegiile acestor categorii sociale/fiscale și a le reduce numeric ce a rezultat, de fapt, cu transferarea lor în 1847 în categoria *odnodvorților*.

Cercetătorul Valentin Zelenciuk îi caracterizează pe ruptași ca mici proprietari, ca stare privilegiată a societății, descendenți din rândurile clerului,

care ocupau o situație intermediară între nobili și țărani. Ruinându-se, ruptașii treceau în categoria țăranilor. Cât privește rupta de vistierie și rupta de cămară autorul îi consideră ca urmași ai coloniștilor străini (Зеленчук 1979, 134, 142, 144, 242).

După obținerea independenței Republicii Moldova, tematica legată de categoriile privilegiate ale societății basarabene continuă să rămână în vizorul unor cercetători, deși subiectul nu este abordat în cadrul unor proiecte mari ce ar finaliza cu lucrări monografice de sinteză. Cercetătoarea Silvia Corlăteanu-Granciu, analizând mai multe liste ale bejenarilor sârbi care s-au așezat cu traiul în Principatul Moldova și Basarabia la începutul secolului al XIX-lea, constată că mulți din ei „se înfățișează cu *certificate* de la sărdarii ținutului respectiv și fac rugămintele ca pentru darea birului lor să fie așezați cu o *ruptoare*¹⁹ de sumă hotărâtă să știe”. Dacă documentele secolului al XVI-lea și al XVII-lea înregistrează rupta mai ales în relațiile de drept privat, cu semnificația de învoială, acord prin tocmeală, atunci în secolul al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea rupta capătă forma unei dări cu caracter personal, este stabilită pe cap de locuitor și înlocuiește celelalte dări. În documentele aduse în discuție de autoare se menționează, în clauză, impozitele, prin scutire de dări: *iar cu alte dări cu nimica nici la ajiutorinți, nici la banii cheltuielilor vistieriei, nici la banii menzalurilor, nici la alte rânduile cum zahire, salahori, cară, cheresteli și altele să nu fie suprați*. Este important faptul că cele 18 documente

¹⁹ **Ruptile** (*Ruptoare*) – termen generic, care la început a însemnat tocmeală, învoială, iar cu timpul a căpătat o funcție specială în nomenclatura fiscală: dare unică, forfetară, stabilită prin bună înțelegere cu vistieria. În secolele al XVIII-lea și al XIX-lea instituția se structurează treptat, precizându-și următoarele caractere: **1.** dare cu caracter personal; **2.** stabilită pe cap de locuitor sau pe grup (bresle, companii, sate); **3.** înlocuind celelalte dări; **4.** plătită în patru rate trimestriale (sferturi, ciferuri) sau semestrial. Sub această formă *ruptoarea* era utilizată de vistierie atât în scopuri fiscale, cât și ca stimulent în dezvoltarea economică și demografică a țării. Modul de fixare a cuantumului, „după starea și puterea fiecăruia”, confirmă caracterul de dare personală, corespunzătoare impozitului modern pe venitul global. Domnul a folosit acest sistem fie pentru a-i reduce pe țăranii fugari în satele de baștină, fie pentru a-i atrage pe coloniștii străini prin înființarea de slobozii sau prin încurajarea neguțătorilor pământeni, fie pentru a-i determina pe comercianții străini să se așeze în țară (Instituții 1988, 417). Potrivit unor izvoare de arhivă, în Basarabia, în primii ani după anexarea ei la Imperiul Rus, cu denumirea de *ruptile* erau catalogați „străinii, care erau chemați pentru a se statornici cu traiul pe aceste pământuri și care erau impuși unei dări, al cărei cuantum depindea de starea și posibilitatea fiecăruia” (ANRM, F. 5, inv. 3, d. 548, f. 135 verso).

cercetate confirmă că suma ruptei varia de la 13 la 16 lei de persoană. Ea nu avea o creștere constantă, dar păstra elementul de înțelegere. Variația sumelor reieșea din modalitatea de fixare a cuantumului dării: după starea și puterea fiecăruia și confirmă caracterul de dare personală. Aceasta demonstrează că domnii foloseau sistemul ruptei pentru atragerea coloniștilor străini și înființarea de slobozii (Corlăteanu-Granciu 1999, 116).

Cartea domnească din 13 februarie 1801 semnată de Constantin Ipsilanti confirmă statutul de ruptași al celor 26 de bejenarilor²⁰ sârbi statorniciți în târgul Chișinăului, ținutul Lăpușna-Orhei. Izvorul confirma că „...pentru dare birului lor să fie așezați cu o ruptoare de sumă hotărâtă să știe ci să dea pe an iar cu altia dări mai mult să nu să superi”. Mai mult ca atât: „...prin această carte... li s-au așezat darea birului lor cu *rupta la vistierie* (sublinierea noastră) întracest chip să dia câte cincisprezăci lei de om într-un an și câte cinci parale de leu răsura²¹..., jimătati la sfeti Gheorghie și jimătate la sfeti Dimitrie... Iar cându vreo dată iș vor aduci unii sau și toț oili ce vor ave pe hotarul țării acestia a Moldaviei atunci vor plăti și ei goștina ca și alți lăcuitoari ai țării” (Corlăteanu-Granciu 1998, 73).

Dinu Poștarencu, caracterizând structura socială a societății basarabene în primii ani după anexarea la Imperiul Rus, constată că ruptașii bene-

ficiau de un regim fiscal privilegiat; se împărțeau în trei grupuri: ruptași descendenți ai clerului, ruptași de vistierie și ruptași de cămară; plăteau darea numită ruptă – dare unică, forfetară, stabilită prin înțelegere cu vistieria și împreună cu mazilii au fost nevoiți să-și confirme prin acte statutul lor de stare privilegiată, atât în 1816, cât și în 1834 (Poștarencu 2006a, 150; Poștarencu 2006b, 208).

Studiul recent al cercetătorului Tudor Ciobanu vine să extindă aria de înțelegere a celor două categorii de rupti: rupta de vistierie și rupta de cămară. Autorul le consideră categorii social-fiscale distincte ale populației din Basarabia, și nu doar fiscale (Ciobanu 2008, 127, 127-130, 132, 134, 136-137), argumentându-și poziția prin statutul specific pe care îl dețineau aceste categorii, expus încă în anii '70 a secolului trecut de cunoscutul cercetător român Nicolae Grigoraș (Grigoraș 1971, 122, 128). Comparând listele ruptei de vistierie din 1803 și 1809 din Principatul Moldova cu cele din 1817 ale ruptei de vistierie din Basarabia, autorul analizează cum a evoluat această categorie în raport numeric, ce schimbări au intervenit în mărimea dajdiei plătită în diferite ținuturi și care a fost atitudinea administrației imperiale față de această categorie fiscală din Basarabia. Autorul constată că această categorie nu era repartizată proporțional pe ținuturi: în ținuturile Dorohoi, Greceni, Suceava, Putna rupta de vistierie avea o prezență de până la 0,25%, din numărul total al populației, în ținuturile Tomarov și Ismail această categorie în general lipsea, dar prevala, în schimb, în ținuturile Soroca și Orhei, cu o tendință evidentă de creștere (de la 1,7% în 1803, la 2,4% în 1809). În Basarabia, conform datelor recensământului din 1817, se observă cam aceeași tendință, dar cu o scădere evidentă în raport numeric a acestei categorii fiscale. Prevalau în ținuturile Orhei (209 gospodării – 0,8%) și Soroca (21 gospodării – 0,1%), în celelalte ținuturi ale Basarabiei această categorie lipsea (Ciobanu 2008, 129-132).

Și cercetătorul Alexandru Furtună vede în ruptași o categorie socială distinctă, și nu una fiscală. Caracterizând târgul Telenești, autorul scrie că ruptașii erau un grup social privilegiat, constituit definitiv la mijlocul secolului al XVIII-lea; titlul de ruptași se acorda prin ereditate unor persoane din păturile neprivilegiate ale societății, îndeosebi

²⁰ **Bejenar** – persoană care (împreună cu alții) își părăsea, vremelnice, casa, provincia sau patria, din cauza unei invazii dușmane, a persecuțiilor politice, a jafurilor administrative sau a exploatarea boierești. *Bejenari* erau numiți și imigranții străini colonizați în Țările Române – „liude oamini străini”, „băjenari oamini străini”, românii emigranți în țările vecine și țărani „strămuțați de la un loc la altu”. Ei plăteau domniei un bir stabil numit „ruptă”.

^{1b} Basarabia, bejenari erau numiți, la început, coloniștii transdanubieni – bulgarii, sârbi și alte etnii (inclusiv românii nemți de peste Dunăre) (ANRM, F. 5, inv. 2, d. 148, f. 1; Mihail, Mihail 1993, 38-39). Ulterior, în categoria bejenarilor au intrat și țărani fugari de peste hotare, în special cei din guberniile interne ruse. O evidență a bejenarilor din Basarabia era destul de greu de efectuat, din considerentul că unii din ei au fost înscrși în comunitățile țărănești locale, iar marea lor majoritate evitau asemenea evidențe, de frică că vor fi reînțorși foștilor proprietari, iar în cazul când erau supuși evidenței, refuzau să recunoască din care gubernie au fugit (ANRM, F. 4, inv. 2, d. 71, f. 27; d. 91, f. 80-80 verso).

²¹ **Răsură** – dare suplimentară în bani, încasată de la fiecare leu plătit potrivit dării bir, care constituia 15 parale de la fiecare leu. La achitarea răsuri „participau păturile inferioare ale societății, mazilii și ruptașii, iar raznocinții, denumiți ruptele vistieriei, și evreii...”, erau eliberați de această plată, în schimb dădeau câte 5 parale de la fiecare leu în calitate de bir vel-vistiernicului, care era în exercițiul funcției” (ANRM, F. 3, inv. 1, d. 341, f. 1-1 verso; F. 5, inv. 3, d. 548, f. 130-130 verso).

filor de preoți; plăteau o dare stabilă, mai mică ca birul și erau datori să exercite diferite însărcinări de caracter administrativ și polițienesc etc. (Furtună 2013, 105).

Prezintă interes și datele cu referință la categoria ruptașilor depozitate în fondurile Muzeului Național de Istorie a Moldovei analizate de cercetătoarea Maria Danilov. Dintre actele de colecție, care nemijlocit reflectă starea unor *categorii sociale* (observați – nu fiscale) din Basarabia „sub ruși,” autoarea semnalează și „Înștiințarea pentru înregistrarea ruptașilor”, emisă la 24 octombrie 1823. Aceștia, la rândul lor, erau împărțiți după cum urmează: „rupta de cămară” și „rupta de vistierie”. În acest scop a fost creată o comisie specială de control, care era în drept să semneze „hotărâtoriu soroc spre înfășurarea ruptașilor la acea Comisie, că dacă nu se vor înfășura, vor fi scriși la numărul țăranilor”. Conform hotărârii comisiei, ruptașii erau obligați să ofere „documenturi pe această numire, să prezinte o mărturie a șase locuitori fruntași a celui oraș, târg, sau ocol, unde se afla locuința”. Autoarea intuiește corect „intențiile administrației imperiale de a purcede la revizuirea categoriilor sociale după modelul unor ranguri și trepte, străine societății basarabene” (Acte 2014, 27, 53).

Și cercetătorii Andrei Cușco și Victor Taki văd în ruptași o categorie socială, care, alături de maziți, răzeși sau boiernași erau discrepate și plasate pe harta cognitivă a spațiului social imperial rus (Кушко, Таки 2012, 195). Căutarea și găsirea similitudinilor dintre practicile sociale moldovenești/basarabene și cele imperiale rusești a ajuns până acolo, cum confirmă și istoricul Virgil Pâslariuc încât, aprobând statutul privind drepturile și starea locuitorilor Basarabiei la 1847, împăratul Nicolai I a propus chiar să se înlocuiască în general denumirile românești cu cele rusești (Pâslariuc 2015, 372). În acest caz, este vorba nu atât de căutarea similitudinilor și înlocuirea denumirilor românești cu cele rusești, ci de un caz cu mult mai grav, cel de limitare a numărului de categorii sociale/fiscale privilegiate din Basarabia și chiar suprimarea și încadrarea/dizolvarea lor în alte categorii rusești, această măsură referindu-se în special la cei care dețineau anumite gramote de la domni Moldovei, prin care le erau confirmate drepturile și privilegiile, în care intrau, alături de maziți și ruptașii.

După anexarea Basarabiei la Rusia unii din ruptași au căutat să-și confirme statutul deținut în Principatul Moldova. Spre exemplu, la 9 septembrie 1813, Ioniță și Spiridon Puiu îl rugau pe guvernatorul civil al Basarabiei I.M. Hartingh să-i înscrie în categoria ruptașilor, motivând că „până la începutul ultimului război purtat de Rusia cu Poarta Otomană, pe timpul guvernării moldovenești, tatăl lor Vasile Puiu se afla, conform obiceiului local, în numărul ruptașilor, despre care fapt dispune de la fostul voievod Suțu documentele de rigoare, în această stare aflându-se și ei după decesul tatălui lor”²².

Diversitatea izvoarelor de arhivă confirmă că categoria ruptașilor era nu una socială, dar una fiscală în care au intrat nu doar descendenții din familiile de preoți, care din anumite considerente au fost înlăturați din slujbe, dar și o parte din coloniștii străini – „veniți de după hotar și primiți în categoria vistiernicilor”, cu alte cuvinte străinilor primiți în categoria ruptașilor vistieriei, sau celor ce au beneficiat de dreptul ruptașilor. În categoria ruptașilor intrau și unii țărani care la timpul lor au emigrat peste hotare, iar mai târziu s-au întors înapoi și la decizia domnului au fost înscriși în această categorie fiscală²³. De dreptul de ruptași au mai beneficiat și o parte din mici-burghezi, ce se ocupau cu diferite activități meșteșugărești și unii negustori, care au cumpărat acest drept, de a se numi ruptași, de la vistierie sau de la domni Moldovei²⁴. Anume din aceste considerente ruptașii erau împărțiți în două categorii de bază: *rupta de vistieria* – ruptașii care plăteau impozite în haznaua statului și *rupta de cămara* – ruptașii care plăteau impozite în folosul domnului. Prin urmare, în categoria ruptașilor intrau nu numai descendenți din familia de preoți, dar și descendenți din alte categorii sociale – țăranilor, răzeșilor, mic-burghezilor, negustorilor, boiernașilor etc. Anume această diversitate – economică, socială și fiscală – i-a determinat pe cercetătorii M. Muntean și T. Marșalcovschi să-i considere o categorie neprivilegiată, atribuind-o păturii de jos a țăranimii libere (Мунтян, Маршалковский 1964, 60, 67).

²² ANRM, F. 88, inv. 1, d. 89, f. 1-1 verso.

²³ *A se vedea*, în acest sens, copia cărții de danie din 1759, emisă de domnul Moldovei Ioan Teodor Callimachi (august 1758 - mai 1761) (ANRM, F. 3, inv. 4, d. 88, f. 23-25 verso).

²⁴ ANRM, F. 3, inv. 4, d. 88, f. 88.

În plus, în Principatul Moldova unii din ruptași dețineau anumite funcții administrative mici. Spre exemplu, în mărturia hotarnică din 7 mai 1757 emisă de hotarnicii Ion Cehan și Constan din Gotcă pentru moșia Cighirleni din ținutul Lăpușna, pe numele lui Ștefan Iamandi *biv* al doilea păharnic, constatăm că printre cele 15 semnături puse pe mărturia hotarnică, unul din cei doi hotarnici din acest ținut, Constandin Gotcă, era ruptaș (Documente 1937, 198-199).

Unii boieri moldoveni primeau hrisoave de la domnia Moldovei cu dreptul de a popula moșiile lor cu ruptași, pe care domnia îi folosea la paza hotarelor. Spre exemplu, boierul pitar Chiruș primește la 18 aprilie 1727 hrisev de la domnul Moldovei Grigore Ghica Voievod să fie liber „... să cheme și să adune oameni străini din Regatul Poloniei și al Turciei și din alte părți și chiar din țara aceasta, care se mută, orcât ar fi, să-i colonizeze la Malcăuți din ținutul Sorocii, vor servi sub șefia Vel Căpitanului Sorocii, ca să fie pentru paza graniței și vor avea dela noi milă și pace și niciunul nu va plăti nimănui nimic; după scăderea termenului acestui hrisev al nostru *se înțeleg cu rupta* potrivit posibilităților ca să poată trăi mai ușor și să supravegheze granița și nimeni din carte nu le va elibera; de asemenea vor plăti la timp goștină și câte un leu de zece oi, alte supărări nu vor avea”, iar boierii erau obligați să nu pună în ținutul acesta „...nici un bir acestor oameni” (Bezviconi 1940, 84-85).

Numărul ruptașilor în diferite ținuturi ale Basarabiei era diferit, dar prevalau numeric în ținutul Orhei. În unele izvoare de arhivă rupta de cămară și rupta de vistierie sunt întâlniți cu noțiunea de „*rupti*”, nefăcându-se distincții între ei. Conform datelor prezentate la 26 iulie 1816 de serdăria Orhei președintelui Comitetului Provizoriu al Basarabiei, în ținutul Orhei erau înregistrate 299 familii de „*rupti*” (rupta de cămară și rupta de vistierie)²⁵.

Analizând punctele de vedere existente în istoriografie, putem constata că majoritatea cercetătorilor din secolul al XIX-lea – începutul secolului al XXI-lea care s-au referit la această categorie fiscală îi consideră pe ruptași ca o categorie privilegiată, confundându-i de multe ori cu categoria *ruptelor*: urmași ai coloniștilor străini – bulgarilor, sârbilor etc., care s-au așezat pe aceste teri-

torii în timpul domniilor pământene; agricultori, transferați din categoria preoților și slujitorilor bisericești, iar rupta de vistieria și rupta de cămară – erau asemănați cu raznocinții; o categorie a răzeșilor, ce posedau țigani șerbi; industriași sau comercianți străini, ce plăteau dări în baza cărților de danie; originari din alte state, transferați cu traiul în Moldova: *rupta de vistieria* plăteau impozite vistieriei, iar *rupta de cămară* – personal domnului (cămara), care după anexarea acestui teritoriu la Imperiul Rus au pierdut fostele privilegii și prestigiul social. Cei mai mulți din cercetători văd în ruptași, rupta de vistieria și rupta de cămară o categorie socială, pe când, în realitate, ei erau o categorie fiscală.

Documentele de arhivă atestă că componența ruptașii era destul de diversă și eterogenă, incluzând elemente autohtone și străine, transferate de peste hotare în Moldova din mediul țărănesc, dar și cele din mediul urban autohton, care n-au fost înscrise în categoriile privilegiate ale societății, nu aveau sediu permanent și nu erau înscrși în categoria birnicilor, beneficiau de unele privilegii în baza cărților de danie emise de domn, care ulterior au fost confirmate, cu mari dificultăți, și de administrația imperială, dar care, la 1847, îi lichidează ca stare fiscală și îi include în categoria *odnodvorților*.

Analiza lucrărilor cercetate în care este abordat tangențial sau special subiectul pus în discuție ne permite să concluzionăm că acestei categorii fiscale – ruptașilor, iar ulterior și *odnodvorților*, nu li s-au consacrat studii speciale aprofundate sau studii de sinteză monografice, iar tematica respectivă își așteaptă încă cercetătorul.

²⁵ ANRM, F. 4, inv. 1, d. 44, f. 137 verso.

Bibliografie

- Acte 2014:** Acte basarabene tipărite în limba română. 1811-1861. Catalog (din colecția MNIM, BNRM, BSC BAȘ) (coordonator: conf. dr. M. Danilov) (Chișinău 2014).
- Arbure 2001:** Z.C. Arbure, Basarabia în secolul XIX (Chișinău 2001).
- Bally 1940:** A. Bally, Un ouvrage d'il y a un siècle sur la Bassarabie comme pays Modave. Publié par N. Iorga (Vălenii-de-Munte 1940) (Ange Bally, O lucrare de acum un secol despre Basarabia ca stat moldovenesc (Publicată de N. Iorga) (Vălenii-de-Munte 1940).
- Basarabia 1926:** Basarabia. Monografie. Sub îngrijirea d-lui Ștefan Ciobanu (Chișinău 1926).
- Bezviconi 1938:** Gh. Bezviconi, P. Gore (Chișinău 1938).
- Bezviconi 1940:** G.G. Bezviconi, Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru (Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia, la 1821, publicate de Gheorghe G. Bezviconi) (București 1940).
- Boldur 1929:** A. Boldur, Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească în 1812-1828. Studiu (Chișinău 1929).
- Boldur 1943:** A.V. Boldur, Basarabia Românească (București 1943).
- Burac 2010:** C. Burac, Un document inedit despre starea Principatului Moldovei la începutul anului 1812. In: Limba Română. Revistă de Știință și Cultură, nr. 9-10, anul XX (Chișinău 2010), 202-208.
- Călători 2007:** Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea. Serie nouă, vol. IV (1841-1846) (București 2007).
- Ciobanu 2008:** T. Ciobanu, Contribuții la statutul unor categorii social-fiscale din Basarabia în primele decenii după anexare (rupta de vistierie și rupta de cămară). In: Pergament. Anuarul Arhivelor Republicii Moldova, X-XI, 2007-2008 (Chișinău 2008), 127-137.
- Corlăteanu-Granciuc 1998:** S. Corlăteanu-Granciuc, Două acte din anul 1801 referitoare la colonizarea sârbilor în Basarabia. In: Pergament. Anuarul arhivelor Republicii Moldova, I (Chișinău 1998), 71-76.
- Corlăteanu-Granciuc 1999:** S. Corlăteanu-Granciuc, Contribuții documentare la lista colonizărilor sârbești în teritoriile dintre Prut și Nistru în primul pătrar al sec. al XIX-lea. Tyragetia VIII, 1999, 113-118.
- Danilov 2013:** M. Danilov, O istorie a Basarabiei de Ange Bally. Inventarierea surselor (primele trei decenii ale sec. XIX). In: Studii de arhondologie și genealogie (Chișinău 2013), 99-108.
- Dicționar 1965:** Dicționar enciclopedic român, vol. III (București 1965).
- Documente 1937:** Documente privitoare la târgul și ținutul Lăpușnei publicate de Aurel V. Sava (București 1937).
- Furtună 2013:** A. Furtună, Populația satului și târgului Telenești (sf. sec. XVIII - încep. sec. XX). In: Anuarul Institutului de Istorie Stat și Drept. Materialele Sesiunii Științifice Anuale. 27 decembrie 2012 (Chișinău 2013), 99-129.
- Instituții 1988:** Instituții feudale din Țările Române. Dicționar (coordonatori: O. Sachelarie și N. Stoicescu) (București 1988).
- Iorga 1912:** N. Iorga, Basarabia noastră. Scrisă după 100 de ani de la răpirea ei de către Ruși (Vălenii-de-Munte 1912).
- Istoria 1973:** Istoria, arheologia, etnografia Moldovei. Indice al literaturii sovietice, vol. I, 1918-1968 (Chișinău 1973).
- Istoria 1982:** Istoria, arheologia, etnografia Moldovei. Indice al literaturii sovietice, vol. II, 1969-1980 (Chișinău 1982).
- Istoria 2007:** Istoria României. Compendiu (coordonatori: I.-A. Pop și I. Bolovan), ediția a II-a, revăzută și adăugită (Cluj-Napoca 2007).
- Madan 1996:** I. Madan, Cercetări în domeniul științelor umanistice la Universitatea de Stat din Moldova (1974-1995). Contribuții bibliografice (Chișinău 1996).
- Madan 2001:** I. Madan, Istorie, arheologie, etnografie. 1981-2001. Contribuții bibliografice (Chișinău 2001).
- Nistor 1991:** I. Nistor, Istoria Basarabiei (Chișinău 1991).
- Pâslariuc 2015:** V. Pâslariuc, Reconstituind istoria Basarabiei sub dominație țaristă. Note pe marginea unei monografii recente. In: Arhiva Moldaviei, VII (Iași 2015), 337-392.
- Poștarencu 2006a:** D. Poștarencu, Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus (Chișinău 2006).
- Poștarencu 2006b:** D. Poștarencu, Structura socială și etnică a populației Basarabiei în primii ani după anexarea la Imperiul Rus. In: Studia in honorem Pavel Cocârlă (Chișinău 2006), 207-220.
- Rosette 1907:** R. Rosette, Pământul sătenii și stăpânii în Moldova. Tomul I. De la origini până în 1834 (București 1907).

- Tomuleț 2013:** V. Tomuleț, Statutul și fiscalitatea mazililor, ruptașilor și odnodvorților din Basarabia sub regim de dominație țaristă (1812-1871). In: Promemoria. Revista Institutului de Istorie Socială, vol. IV, nr. 5-6 (Chișinău 2013), 9-51.
- Tomuleț 2014a:** V. Tomuleț, Fiscalitatea mazililor și ruptașilor din Basarabia sub regim de dominație țaristă (1812-1847). Tyragetia s.n. VIII/2, 2014, 79-96.
- Tomuleț 2014b:** V. Tomuleț, Mazilii și ruptașii din Basarabia în primele decenii după anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus (1812-1828). In: In memoriam Gheorghe Buzatu (1939-2013) (coord. S. Cheptea, H. Dumitrescu) (Iași 2014), 171-194.
- Tomuleț 2014c:** V. Tomuleț, Problema reconfirmării statutului de mazil și de ruptaș în Basarabia sub regim de dominație țaristă (1812-1847). In: Studii de arheologie și istorie în onoarea profesorului Gheorghe Postică (Chișinău 2014), 348-374.
- Tomuleț 2014d:** V. Tomuleț, Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni). Ediția a III-a, revăzută și adăugită (Iași 2014).
- Tomuleț 2015:** Contribuții istoriografice privind statul mazililor și ruptașilor din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea. In: Tradiții istorice românești. In onoare academician Ioan-Aurel Pop (Oradea-Chișinău 2015), 437-459.
- Țurcanu 2005:** I. Țurcanu, Bibliografia istorică a Basarabiei și Transnistriei (Chișinău 2005).
- Берг 1918:** Л.С. Берг, Бессарабия. Страна-люди-хозяйство (Петроград 1918).
- Бессарабия 1903:** Бессарабия. Географический, исторический, статистический, экономический, этнографический, литературный и справочный сборник (под редакцией П.А. Крушевана) (Москва 1903).
- Горе 1908:** П.Г. Горе, Историческая записка об одновдворцах (мазыхлах) (Кишинев 1908).
- Гросул, Будак 1967:** Я.С. Гросул, И.Г. Будак, Очерки истории народного хозяйства Бессарабии 1812-1861 гг. (Кишинев 1967).
- Дараган 1949:** М. Дараган, Военно-статистическое обозрение Российской империи, том. XI, часть 3. Бессарабская область (Санкт Петербург 1849).
- Защук 1862:** А. Защук, Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Бессарабская область, ч. I (Санкт Петербург, 1862).
- Зеленчук 1979:** В.С. Зеленчук, Население Бессарабии и Поднепровья в XIX в. (Кишинев 1979).
- Кушко, Таки 2012:** А. Кушко, В. Таки (при участии Олега Громова), Бессарабия в составе Российской империи (Москва 2012).
- Лашков 1912:** Н.В. Лашков, Бессарабия – к столетию присоединения к России. 1812-1912 гг. Географический и историко-статистический обзор состояния края (Кишинев 1912).
- Мунтян, Маршалковский 1964:** М.П. Мунтян, Ф.Я. Маршалковский, Рупташи Бессарабии в первой половине XIX века. В сб.: Ученые записки Кишиневского ун-та, т. 72 (Кишинев 1964), 59-68.
- Надеждин 1843:** А. Надеждин, Права и состояния разных классов народонаселения Бессарабской области. В: Журнал Министерства внутренних дел, № 1 (Санкт Петербург 1843), 46-62.
- Накко 1900:** А. Накко, Очерк гражданского устройства в Бессарабской области с 1812-1828 г. В: Записки Императорского Общества Истории и Древностей, т. XXII (Одесса 1900), 109-221.
- Нольде 2013:** Б.Э. Нольде, История формирования Российской империи (Санкт-Петербург 2013).
- Права 1843:** Права состояния разных классов народонаселения Бессарабской области: În: Журнал Министерства внутренних дел, ч. III (Санкт Петербург 1843), 46-62.
- Свиньин 1867:** П. Свиньин, Описание Бессарабской области в 1816 году. В: Записки Одесского общества истории и древностей, том VI (Одесса 1867), 170-262.
- Скальковский 1846:** А.А. Скальковский, Историческое введение в статистическое описание Бессарабской области. В: Журнал Министерства внутренних дел, ч. XIII (Москва, Санкт Петербург 1846), 398-421.
- Устав 1818:** Устав образования Бессарабской области 1818 г. (Кишинев 1818).

Historiographical considerations regarding the status of ruptashi in Bessarabia under Tsarist domination (1812-1847)

Keywords: Bessarabia, ruptashi, rupta de vistierie, rupta de cămară, social category, fiscal category, the Russian Empire.

Abstract: In this article, without touching the status and evolution of the fiscal category of ruptashi considered by the author in previous articles along with the category of mazyli, there is analyzed a long and varied process of this category understanding by different researchers in new and modern historiography, which indirectly or specifically focused on this topic.

Analyzing the existing concepts, the author comes to the conclusion that almost all researchers in the 19th-early 21st centuries consider the ruptashi a privileged class: the ancestors of foreign colonists – Bulgarians, Serbs, and others, who settled in the area during the time of the Moldavian government; farmers who have been from the category of clergy and ministers of the church by origin. Rupta de vistierie and rupta de cămară were equated with *raznochintsy*; rupta de vistierie paid taxes to the treasury, and rupta de cămară – personally to the rulers (cămara). After the annexation of the territory by Russia ruptashi lost almost all their privileges and social prestige. Most researchers tend to see in ruptashi a social category, while in reality they were a fiscal category.

Archival sources indicate that ruptashi had a heterogeneous composition, which included both local and foreign people from the rural and urban environment, migrated to Moldova. They were not included in the category of the privileged classes, using only certain privileges, had no permanent residence and had not been enrolled in the category of birnichii (tax-payers). Their privileges with some difficulties were confirmed by the imperial administration, but in 1847 the fiscal category of ruptashi had been liquidated, and they were included in the category of odnodvortsy.

The analysis of the examined works, which indirectly or specifically address the issue under discussion, allows the author to conclude that the fiscal category of ruptashi (later - the odnodvortsy) is not sufficiently covered in the studies, and this theme is still waiting for its researcher.

Историографические рассуждения относительно статуса рупташей Бессарабии под царским господством (1812-1847 гг.)

Ключевые слова: Бессарабия, рупташи, рупта де вистиерие, рупта де кэмарэ, социальная категория, фискальная категория, Российская империя.

Резюме: В настоящей статье, не касаясь статуса и эволюции фискальной категории рупташей, рассматривавшихся автором в предыдущих статьях наряду с категорией мазылов, анализируется длительный и разнообразный процесс понимания этой категории различными исследователями в новой и современной историографии, которые косвенно или специально касались данной тематики.

Анализируя существующие концепции, автор приходит к выводу, что почти все исследователи XIX – начала XXI веков характеризуют рупташей как привилегированное сословие: предки иностранных колонистов – болгар, сербов и.д., которые поселились на этой территории еще во времена молдавского правления; земледельцы, перешедшие из категории духовенства и служителей церкви. *Рупта де вистиерие* и *рупта де кэмарэ* были приравнены к разночинцам; *рупта де вистиерие* платила подати в казну, а *рупта де камара* – лично государю (cămara). После аннексии этой территории Россией рупташи потеряли почти все свои привилегии и социальный престиж. Большинство исследователей склонны видеть в рупташах социальную категорию, но на самом деле они подставляли собой категорию фискальную.

Архивные источники свидетельствуют, что рупташи имели неоднородный состав, включавший как коренных, так и иностранных выходцев из крестьянской и городской среды, переселившихся в Молдову. Они не были включены в категорию привилегированных сословий, пользуясь только некоторыми привилегиями, не имели постоянного местожительства и не были включены в категорию бирников. Их привилегии с некоторыми трудностями были подтверждены царской администрацией, однако в 1847 году фискальная категория рупташей была ликвидирована, и они перешли в состав одnodворцев.

Анализ исследованных работ, где косвенно или специально затрагивается обсуждаемый вопрос, позволяет автору сделать вывод, что фискальной категории рупташей (впоследствии – одnodворцев) не были посвящены специальные и глубокие монографические исследования, и данная тематика еще ждет своего исследователя.

15.03.2016

Dr. hab. Valentin Tomuleț, Universitatea de Stat din Moldova, str. A. Mateevici 60, MD-2009 Chișinău, Republica Moldova

